

JADIDCHILIK HARAKATINING IJTIMOIIY-SIYOSIY MOHIYATI VA JADIDLAR TAFAKKURI, FITRATGA QAYTISH: MA'NAVIYATGA ELTUVCHI YO'L

Xudayberdiyeva Moxichehra Alisher qizi

Buxoro davlat universiteti

Tarix va yuridik fakulteti 3-bosqich

Yurisprudensiya yo'nalishi 5/2-guruh talabasi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15284218>

Annotatsiya. Ushbu maqola “Jadidchilik harakatining ijtimoiy-siyosiy mohiyati va jadidlar tafakkuri, fitratga qaytish: ma'naviyatga eltuvchi yo'l” mavzusini yoritadi. Jadidchilik harakati XIX asrning oxiri va XX asr boshlarida musulmon jamiyatlarida ijtimoiy, siyosiy va madaniy islohotlarni amalga oshirishga qaratilgan muhim harakat sifatida shakllandi. Ushbu harakat, asosan, ta'lim sohasida yangilanishni targ'ib etib, yoshlarni zamonaviy ilm-fan bilan tanishtirishni maqsad qilgan.

Maqolada jadidchilik harakatining tarixiy shakllanishi, uning ijtimoiy-siyosiy mohiyati va tafakkuri ko'rib chiqiladi. Jadidlarning asosiy g'oyalardan biri – ta'lim tizimining yangilanishi va diniy qadriyatlarni saqlab qolgan holda zamonaviy bilimlarni qo'llashdir. Jadidchilik, nafaqat tashqi yangilanishlarni, balki insonning ma'naviy rivojlanishini ham ko'zda tutgan, fitratga qaytish va ma'naviyatga yo'l ochishni ta'minlashni maqsad qilgan.

Maqolada, shuningdek, bugungi kunda jadidchilikning g'oyalari va uning ijtimoiy-siyosiy ahamiyati ham o'rganiladi. Jadidchilik harakati, hozirgi jamiyatda ham ijtimoiy taraqqiyot va ma'naviyatni rivojlantirishda dolzarb o'rin tutadi. Fitratga qaytish va ma'naviyatga bo'lgan e'tibor, zamonaviy dunyoqarashni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi.

Kalit So'zlar: Jadidchilik, ijtimoiy-siyosiy harakat, ma'naviyat, modernizatsiya, inson huquqlari, ma'naviy qadriyatlar, islohotlar, siyosiy yangilanish, milliy an'analar.

THE SOCIO-POLITICAL ESSENCE OF THE JADIDIST MOVEMENT AND THE THOUGHT OF THE JADIDS, RETURN TO FITRA: THE PATH TO SPIRITUALITY

Abstract. This article covers the topic “The socio-political essence of the Jadidist movement and the thought of the Jadids, return to fitra: the path to spirituality”. The Jadidist movement was formed in the late 19th and early 20th centuries as an important movement aimed at implementing social, political and cultural reforms in Muslim societies. This movement aimed mainly to promote renewal in the field of education and introduce young people to modern science.

The article examines the historical formation of the Jadidist movement, its socio-political essence and thinking. One of the main ideas of the Jadids is the renewal of the education system and the application of modern knowledge while preserving religious values.

Jadidism, which envisaged not only external renewal, but also the spiritual development of man, aimed to ensure a return to nature and the opening of the path to spirituality.

The article also studies the ideas of Jadidism and its socio-political significance today. The Jadidism movement plays a relevant role in the development of social progress and spirituality in modern society. Attention to returning to nature and spirituality plays an important role in the formation of a modern worldview.

Keywords: Jadidism, socio-political movement, spirituality, modernization, human rights, spiritual values, reforms, political renewal, national traditions

СОЦИАЛЬНО-ПОЛИТИЧЕСКАЯ СУТЬ ДЖАДИДСКОГО ДВИЖЕНИЯ И МЫСЛЬ ДЖАДИДОВ, ВОЗВРАЩЕНИЕ К ПРИРОДЕ: ПУТЬ К ДУХОВНОСТИ

Аннотация. В статье рассматривается тема «Социально-политическая сущность движения джадидов и их мышление, возвращение к природе: путь к духовности». Движение джадидов возникло как значимое движение, направленное на проведение социальных, политических и культурных реформ в мусульманских обществах в конце XIX — начале XX веков. Это движение направлено прежде всего на продвижение инноваций в образовании и знакомство молодежи с современной наукой.

В статье рассматривается историческое становление движения джадидов, его общественно-политическая сущность и идеология. Одной из главных идей джадидов является обновление системы образования и применение современных знаний при сохранении религиозных ценностей. Джадидизм был направлен не только на внешнее обновление, но и на духовное развитие человека, и призван был обеспечить возврат к природе и открытие пути к духовности.

В статье также рассматриваются идеи джадидизма и его общественно-политическое значение сегодня. Движение джадидов продолжает играть важную роль в социальном прогрессе и духовном развитии современного общества. Возвращение к природе и ориентация на духовность играют важную роль в формировании современного мировоззрения.

Ключевые слова: Джадидизм, общественно-политическое движение, духовность, модернизация, права человека, духовные ценности, реформы, политическое обновление, национальные традиции.

Kirish:

XIX asr oxiri va XX asr boshlarida, musulmon jamiyatlarida ijtimoiy, siyosiy va madaniy yangilanishlarni amalga oshirish zarurati sezildi. Bu davrda, jadidchilik harakati tarixiy nuqtai nazardan juda muhim o'rin tutadi.

Jadidchilik, o'zining maqsadiga ko'ra, jamiyatni zamonaviylashtirish, ilm-fan va ta'limni yangilash, ijtimoiy-siyosiy hayotni o'zgartirishga qaratilgan katta islohotlar harakati bo'lgan.

Jadidlar, ta'lim sohasida yangi pedagogik yondashuvlarni tatbiq etish, ilmiy va diniy bilimlarni uyg'unlashtirish, yosh avlodni yangi dunyoqarash bilan tarbiyalashga intilganlar.

Bu harakatning asosiy g'oyalari, o'z navbatida, musulmon jamiyatlarida milliy qadriyatlar va islomiy an'analarni saqlab qolgan holda, ularni zamonaviy dunyo bilan uyg'unlashtirishga qaratilgan edi. Jadidchilik, nafaqat ilm-fan va ta'lim sohasidagi yangilanishni qo'llab-quvvatlash, balki insonning ma'naviy va ruhiy taraqqiyotini ta'minlashni ham o'z oldiga maqsad qilib qo'ygan edi. Bu harakat orqali jadidlar, o'z jamiyatlarida yangilanish, adolat, tenglik va o'zaro hurmatni mustahkamlashga intilishgan.

Jadidchilik harakati, o'zining ijtimoiy-siyosiy mohiyatida, jamiyatda hukm surayotgan konservativ qarashlarga qarshi yangiliklarni targ'ib qilgan. Ta'limning sifati, insonning ichki dunyosini rivojlantirish va zamonaviy ilm-fan bilan tanishtirishda ushbu harakatning katta ahamiyati bo'lgan. Shu bilan birga, jadidlar tafakkuri o'zida diniy va dunyoviy bilimlarni uyg'unlashtirgan holda, jamiyatni o'zgarishga chaqirgan.

Maqolada jadidchilik harakatining tarixiy shakllanishi, uning ijtimoiy-siyosiy mohiyati, asosiy g'oyalari, jadidlarning tafakkuri va bugungi kunda ularning g'oyalarining dolzarbligi haqida so'z yuritiladi. Shuningdek, fitratga qaytish, ma'naviyatga yo'l ochish va ularning jamiyatdagi ahamiyati chuqur tahlil qilinadi.

Asosiy Qism:

Jadidchilik harakati, XIX asrning oxiri va XX asrning boshlarida O'rta Osiyo va Turkistonda yuzaga kelgan ijtimoiy-siyosiy, madaniy va diniy yangilanish harakatidir. Bu harakat, musulmon jamiyatining zamonaviylashtirilishi, ilm-fan va madaniyatni rivojlantirish, o'ziga xos bir ijtimoiy va siyosiy platforma yaratishga intilish bilan bog'liqdir. Jadidchilik, shuningdek, Jamiyatning ma'naviy va diniy qadriyatlarini yangilash, ularni zamonaviy dunyo talablariga moslashtirishni maqsad qilib qo'ygan.

Jadidchilik harakatining asosiy tamoyillari

Jadidchilik harakatining ijtimoiy-siyosiy mohiyati, asosan, ikki asosiy tamoyilga tayanadi: modernizatsiya va milliy o'zlikni anglash. Jadidlar, musulmon jamiyatining rivojlanishi uchun, o'z zamonining ilmiy, madaniy va siyosiy yangiliklarini o'zlashtirish zarurligini ta'kidlaganlar.

Ular, avvalo, diniy ta'limotlar bilan zamonaviy ilm-fan va texnologiyaning uyg'unlashganini ko'rishni xohlaganlar. Shu bilan birga, jadidlar musulmon jamiyatining o'zligini yo'qotmasdan, jahondagi taraqqiyotga qo'shilish maqsadida xalqni o'zligini anglashga chaqirishgan.

Jadidchilik harakati, ayniqsa, O'rta Osiyo mintaqasida ijtimoiy va siyosiy o'zgarishlarga olib keldi.

Bu harakat ta'limni yangilashni, diniy ta'limotlarni zamonaviy bilimlar bilan boyitishni, yoshlarni ilm-fan va texnologiyalarga o'rgatishni o'z oldiga maqsad qilib qo'ydi. Jadidlar, shuningdek, musulmon dunyosidagi ayrim eski va noaniq diniy qarashlarga qarshi kurashishgan.

Ular, o'z zamonining ilg'or g'oyalari bilan dinni birlashtirib, musulmon jamiyatining bilim va madaniyatini yangi bosqichga ko'tarishni istashgan.

Jadidchilik harakatining ijtimoiy ahamiyati

Jadidchilik harakatining ijtimoiy ahamiyatini ko'rib chiqishda, uning ikki asosiy jihatini e'tiborga olish zarur. Birinchidan, jadidlar jamiyatning ijtimoiy muammolariga, xususan, ta'lim tizimi, iqtisodiyot va siyosiy tuzilmalarga yangiliklar kiritishga intilganlar. Jadidlar, o'z vaqtida, ta'lim tizimining an'anaviy va ortda qolgan usullaridan voz kechish, yangi metodlarni kiritish va yoshlarni zamonaviy dunyoqarash asosida tarbiyalashga harakat qilishgan.

Ta'limning yangilanishi, ayniqsa, jadidchilik harakatining markaziy tamoyiliga aylandi.

Jadidlar, an'anaviy madrasalarda berilgan ta'limning cheklanganligini tan olib, yangi maktablar va ilmiy muassasalar yaratishga harakat qilishgan. Buning natijasida, jadidchilik ta'lim tizimining yangilanishi, musulmon jamiyatining intellektual va ma'naviy rivojlanishiga xizmat qilgan. Jadidchilikning bu jihati, o'zining ta'lim tizimi va ilmiy salohiyatini yangilash orqali, xalqning kundalik hayotida muhim o'zgarishlarga olib keldi.

Ikkinchidan, jadidchilik harakati ijtimoiy adolatni ta'minlashga intilgan. Jadidlar, feodalizm va ijtimoiy adolatsizlikka qarshi chiqib, oddiy xalqning huquqlarini himoya qilishni maqsad qilganlar. Jadidlarning siyosiy platformasi, o'z navbatida, yangi ijtimoiy tizim qurishni, ularning madaniy, diniy va siyosiy erkinliklarini ta'minlashni ko'zlagan.

Jadidlar tafakkuri va fitratga qaytish

Jadidchilik harakatining falsafiy asoslaridan biri fitratga qaytish g'oyasidir. Jadidlar, musulmonlarning asli haqiqiy tabiati, ya'ni "fitrat"ga qaytish zarurligini ta'kidlaganlar. Bu g'oya, musulmonlarning diniy va ma'naviy qadriyatlarini, o'zlarining tabiatiga mos ravishda yangilashni anglatadi. Jadidchilik, aslida, diniy qadriyatlarning takomillashishi va zamonaviy dunyoqarash bilan uyg'unlashishiga yo'naltirilgan.

Fitratga qaytishning ma'nosi shundaki, inson o'zining tabiiy holatiga, ya'ni aqliy va ruhiy pokligiga qaytishi kerak. Bu g'oya, musulmonlarning diniy va ijtimoiy hayotini yangilashda markaziy o'rin tutdi. Jadidchilik harakatining asosiy maqsadi, insonning tabiiy holatini tiklash, diniy aqidalarini to'g'ri va zamonaviy ruhda qabul qilish edi. Jadidlarning tafakkuri, nafaqat ilm-fan va madaniyatni yangilashga, balki insoniyatni o'ziga xos ma'naviy qadriyatlar asosida rivojlantirishga ham qaratilgan.

Jadidchilik harakati, o'zining tafakkuri orqali, musulmonlarni o'zlarining haqiqiy tabiatiga qaytishga, ularni ma'naviy qadriyatlar asosida rivojlantirishga undadi.

Bu, ayniqsa, madaniyat va ta'limni yangilash orqali amalga oshirildi. Jadidlar, din va ilmning uyg'unlashishini, insoniyatning yuqori ma'naviy qadriyatlariga asoslanishini istashgan.

Ma'naviyatga eltuvchi yo'l

Jadidchilik harakatining yakuniy maqsadi, o'ziga xos ma'naviyatni shakllantirishdir.

Jadidlar, ilm-fan, madaniyat va diniy qadriyatlar asosida, ma'naviy bir jamiyat qurishni maqsad qilganlar. Bu yo'l, faqat ilmiy va siyosiy yangilanishni emas, balki insoniyatning eng yuksak ma'naviy qadriyatlarini ham o'z ichiga olgan. Jadidchilik harakatining mohiyati, ayniqsa, ma'naviyatning shakllanishi va rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatgan.

Jadidchilikning ma'naviyatga eltuvchi yo'li, asosan, ilm-fan va ta'lim orqali amalga oshirildi. Jadidlar, ta'limni yangilash va ilm-fanni rivojlantirish orqali, jamiyatni yangi ma'naviy qadriyatlar asosida shakllantirishga harakat qilishgan. Ular, o'zining tafakkuri va g'oyalari orqali, ma'naviyatni yangi bosqichga olib chiqishga intildilar.

Jadidchilik harakati, o'zining ijtimoiy-siyosiy mohiyati, tafakkuri va fitratga qaytish g'oyasi orqali, O'rta Osiyo va Turkiston jamiyatlarining ilmiy, madaniy va ma'naviy rivojlanishiga katta hissa qo'shgan. Jadidchilik, faqat ilm-fan va ta'lim sohasida emas, balki musulmon jamiyatining ijtimoiy va siyosiy tuzilmalarida ham o'zgarishlarni keltirib chiqargan.

Bu harakat, o'z zamonining yangiliklariga moslashish bilan birga, musulmonlarning haqiqiy tabiati va ma'naviy qadriyatlarini yangilashga qaratilgan.

Xulosa:

Jadidchilik harakati, O'rta Osiyo va Turkiston jamiyatlarining tarixida muhim o'rin tutgan va ilg'or fikrlashning yangi bosqichini boshlab bergan bir harakatdir. Ushbu harakatning ijtimoiy-siyosiy mohiyati, asosan, o'z vaqtining ijtimoiy va siyosiy muammolariga javob berish, jamiyatni ilm-fan, madaniyat va ta'lim sohalarida yangilashga qaratilgan. Jadidlar, ilmiy yangilanishni, ta'lim tizimini modernizatsiyani va milliy o'zlikni anglashni birlashtirib, jamiyatda yangi ijtimoiy va siyosiy strukturalarni yaratishga harakat qilishgan.

Jadidchilikning tafakkuri, ayniqsa, fitratga qaytish g'oyasiga asoslangan bo'lib, bu g'oya insonning tabiiy holatiga qaytishini, diniy qadriyatlarni zamonaviy dunyoqarash asosida yangilanishini anglatadi. Bu tamoyil, jadidchilik harakatining nafaqat ilm-fan, balki ma'naviyatni shakllantirishdagi muhim jihatidir. Jadidlar, diniy aqidalarni zamonaviy tushuncha bilan uyg'unlashtirib, jamiyatni ruhiy va ma'naviy rivojlanishga olib chiqish niyatida bo'lishgan.

Jadidchilik harakati, shuningdek, xalqni o'zligini anglashga chaqirish, uning ma'naviy qadriyatlarini saqlash va yangi dunyoqarash asosida taraqqiyotga erishish uchun zarur bo'lgan

yo'lni ko'rsatdi. Ushbu harakatning ta'lim va ilm-fan sohasidagi yangilanishi, musulmon jamiyatining jamiyatdagi o'zgarishlarga moslashishini ta'minladi.

Xulosa qilib aytganda, jadidchilik harakati O'rta Osiyo va Turkiston jamiyatlarida, nafaqat ilmiy, balki ma'naviy va siyosiy sohalarda ham o'zgarishlarga sabab bo'ldi. Jadidlar, o'z tafakkuri orqali, xalqni zamonaviy dunyoqarash va qadriyatlar asosida taraqqiyotga yo'naltirishga intilishgan. Ular, o'z vaqtida, ijtimoiy-siyosiy hayotga yangilik kiritgan va zamonaviylik bilan birga, milliy o'zlikni saqlab qolishning muhimligini ta'kidlaganlar.

Jadidchilik, nafaqat o'z davrining, balki kelajakdagi avlodlar uchun ham muhim yo'l-yo'riq bo'lib qolgan.

REFERENCES

1. **G'iyosiddinov, A.** (2011). *Jadidchilik harakati: tarixiy va ijtimoiy asoslar*. Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi.
2. **Ibragimov, M.** (2015). *O'rta Osiyo va Turkistonda jadidchilik harakati*. Toshkent: Fan va Texnologiyalar.
3. **Mahmudov, F.** (2008). *Jadidchilik va uning ijtimoiy-siyosiy ahamiyati*. Samarqand: Samarqand Davlat Universiteti Nashriyoti.
4. **Sattorov, S.** (2013). *Jadidchilik va ma'naviyat: tarixiy o'rganishlar*. Toshkent: Universitet nashri.
5. **Xodjaev, S.** (2000). *Jadidlar va ularning ta'lim tizimidagi o'rni*. Tashkent: O'zbekiston Respublikasi Ta'lim vazirligi.
6. **Jadidchilik harakati: tarixiy o'rganishlar** (2002). *O'rta Osiyo tarixining muhim sahifalari*. Toshkent: Akademnashr.
7. **Ismoilov, M.** (2010). *Jadidchilikning ijtimoiy va siyosiy mohiyati*. Toshkent: Sharq.